

Az erdélyi katolikus oktatás kérdése a két világháború között a Szentszék és Románia közötti kapcsolatokban

ANDRÁS SZABOLCS

Babeş–Bolyai Tudományegyetem – Római Katolikus Teológia Kar,
Kolozsvár (RO)
andras.szabolcs@ubbcluj.ro

Title: *The Question of Transylvanian Catholic Education in the Relations between the Holy See and Romania in the Interwar Period*

Abstract: *In this article, I present the development of the Hungarian-language Catholic education in Transylvania in the context of the diplomatic relations between the Romanian Kingdom and the Holy See. My conclusion is that this period consists of two parts: Until the signing of the Concordat in 1927, the Holy See favored Romanian expectations in the hope that that Greek Catholic influence would grow in the country. However, the Concordat had no such effect, so in the second part, from 1932, the Holy See was more open to the problems of Hungarian speaking Roman Catholics. This turning point made it possible to preserve most of the denominational schools in this region.*

Keywords: *Romania; Holy See; Transylvania; Catholic Schools; Bishop Mailáth; Pietro Gasparri; diplomacy.*

1. Bevezető

A két világháború közötti időszakban Románia és a Szentszék (Vatikán Városállam)¹ kapcsolatai jelentős fejlődésen mentek át, amely az 1927-es konkordátum aláírásával érte el tetőpontját. A román közvélemény konkordátumellenes hangulata és az országban élő katolikusok elégedetlensége vezetett oda, hogy viszonylag hamar, már 1932-ben egy kiegészítő egyezményt (ún. Akkord) írt alá a két fél, amelyben pontosították az államközi dokumentum néhány pontját. Ezután viszont fokozatos hanyatlás volt tapasztalható a viszonyrendszerben, míg végül 1948-ban, már a kommunista rendszerben Románia felmondta a konkordátum és az Akkord érvényességét. A román–szentszéki viszonyrendszer központi témája maga a konkordátum² volt, 1927 előtt annak aláírása, 1927 után pedig az érvényesítése. Azon belül viszont sok tisztázandó kérdéstről beszéltek a felek, többek között a katolikus oktatásról is, hiszen a katolikus egyház kiterjedt iskolahálózatot tartott fenn az óvodától a tanítóképző felsőiskoláig. Az erdélyi/gyulafehérvári, temesvári, nagyváradi és szatmári püspökségek területén az oktatás kérdése szorosan összefonódott a nemzetiségi elemmel, hiszen ezekben az egyházmegyékben a katolikus iskolák nagy többsége magyar nyelven oktatott. A versailles-i békeszerződés után különösen megerősödött a katolikus iskolák etnikai jellege, mert az állami oktatáshálózatban fokozatosan leépítették a kisebbségi oktatást, tudatosan a felekezeti oktatás területére

¹ A Vatikán Városállam az Olaszországgal 1929-ben aláírt lateráni szerződés által jött létre, ezért azt megelőzően csak a Szentszék megnevezés használatos, amikor a katolikus egyház politikai, diplomáciai képviselőjéről beszélünk. Sz. n.: *Origini e natura.*

² AAS: XXI (1929), 441–456. A konkordátum román nyelvű szövegét lásd: NÓDA: *Biserica romano-catolică*, 243–249.

hárították ezt a feladatot. Ennek a kialakuló helyzetnek egyenes következménye volt, hogy az államközi kapcsolatokban is felvetődött az egyházi nemzetiségi oktatás kérdése, amelynek néhány elemét mutatom be a következőkben.

2. Románia és az egyházi oktatás kérdése

Az I. világháború után Románia fő törekvése az egységes közigazgatás kialakítása volt, valamint ennek keretében az egységes oktatási rendszer kiépítése. A nemzeti cél szolgálatában állt a külpolitika is.³ Az ország Szentszékhez fűződő viszonyát meghatározta a királyi ház katolikus származása. A két fél között a konkordátum-tárgyalások már Hochen Zollern-Sigmaringen I. Károly főherceg uralkodása idején, 1879-ben megkezdődtek, és a romániai katolikus egyházszerződés kiépítése volt a célja. Az ortodox többségű lakosság nem nézte jó szemmel a katolikus államfő törekvését, ezért a szerződést nem sikerült aláírni, de létrejött az önálló bukaresti érsekség.⁴ Az I. világháború után Károly unokaöccse, Ferdinánd állt az ország élén, akit bár katolikusként kereszteltek meg, politikai érdekek miatt áttért az ortodox egyházba, amiért a katolikus egyház kiközösítette. Ennek ellenére a király érzelmi alapon fontosnak tartotta a Szentszékkel való kapcsolatot, és folytatni kívánta azokat a konkordátum-tárgyalásokat, amelyek még elődje, I. Károly idején kezdődtek. Ez a szándék egybeesett a kormány azon törekvéssel, hogy minél szélesebb nemzetközi

támogatást nyerjen kül- és bepolitikájához, ezért fontosnak tartotta a több száz millió hívővel rendelkező egyházzal való kapcsolat elmélyítését. A konkordátum azt is biztosította volna számára, hogy bizonyos ellenőrzést gyakorolhat a Versailles után megduzzadt katolikus közösség fölött is. 1912-ben Románia lakosságának 2,18%-a volt katolikus, ami közel 158 000 főt jelentett, míg 1930-ban az összlakosság 7,9%-a görögkatolikus (1 427 391 fő) és 6,83%-a (1 234 151 fő) római katolikus volt.⁵

A rendezést leginkább az ortodox és görögkatolikus román elit és klérus közötti konfliktus nehezítette, mindkét fél magának tulajdonította a nemzeti eszme szellemi alapjait. Ortodox részről nemcsak egyházi személyek és teológusok kapcsolódtak be a vitába, hanem olyan filozófusok is, mint Nae Ionescu⁶ és Nichifor Crainic, akik azt állították, hogy csak az ortodox vallásúak tudják természetes módon képviselni a nemzeti eszmét. A görögkatolikus elitet sem csak az erdélyi egyesült püspökök alkották, hanem olyan közismert politikusok, mint Iuliu Maniu és Alexandru Vaida-Voievod, akik hangoztatták, hogy a modern nemzeti eszme az Erdélyi Iskola mozgalom keretében született meg. A vita ellenére volt köztük egy nemzeti minimum megegyezés, miszerint a minden nemzettagot magába ölelő államot kell létrehozni.⁷

A konkordátum aláírása így egyre késett, ami azzal fenyegetett, hogy a Szentszék végül el fog állni ettől az üggyől. Itt kiemelném a Szentszékhez delegált román nagykövet, Dumitru Pennescu szerepét, aki rendkívüli diplomáciai érzékkel képviselte Románia érdekeit. Elődjéről kiderült, hogy információkat adott a Szentszékéről a franciáknak,⁸ ám a botrány ellenére

³ BĂRBULESCU – DELETANT – HITCHINS – PAPACOSTEA – TEODOR: *Istoria României*, 371–377.

⁴ MILO: *România și Sfântul Scaun*, 233.

⁵ NEGRUȚI: *The Evolution for Religious Structure*, 40–43.

⁶ IONESCU: *Îndreptar ortodox*, 88–93.

⁷ TÓTH: *Az erdélyi nacionalizmus kialakulása*, 98.

⁸ NETZHAMMER: *Episcop în România*, 1199.

Pennescu 1920-tól sikeresen rendezte Románia kapcsolatait Rómában.

A román oktatáspolitikát az egységes keretrendszer kiépítésének szándéka határozta meg, ami az 1924-es Anghelescu-féle oktatási törvényben csúcsonyosodott ki. A törvény 7–9. cikkelyei kimondták, hogy az elemi oktatásban csak az állam által jóváhagyott tankönyvekből lehet tanítani, illetve a román származású diákok nem tanulhatnak kisebbségi osztályokban. A 113. cikkely előírta, hogy csak románul is tudó oktatók alkalmazhatók⁹ (ezzel nehéz helyzetbe hoztak sok olyan tanárt, aki a háborút követően még nem sajátította el a román nyelvet, számukra kötelező képzést ír elő a törvény). A 201. cikkely a normáliskolák számára elrendeli, hogy a vallásoktatás is román nyelven történjen.¹⁰ Az átmeneti rendelkezések általában lehetővé tették a helyettesítő és más oktatási rendszerben alkalmazott tanárok véglegesítését, de a Monarchiától elcsatolt területeken külön bizottság kellett döntsön ebben a kérdésben. Az alkalmazás feltétele a román nyelv, történelem és földrajz alapos ismerete.¹¹

1925 decemberében fogadták el a magánoktatásról szóló törvényt, ebbe a kategóriába kerültek az egyházi iskolák is. Már a bevezető cikkelyek előírják, hogy csak román állampolgárok alapíthatnak iskolát, a külföldi központtal rendelkező szerzetesrendek elveszítik ezt a jogukat.¹² Igazgató csak román nyelvet bíró személy lehetett, így történt meg az, hogy a gyergyószentmiklósi Fogarassy Leánynevelő Intézet igazgatója Görög Joachim örménykatolikus plébános kellett legyen, aki már 1919-ben

elvégezte az előjárók számára kiírt román nyelvtanfolyamot.¹³ A törvény legmeghatározóbb, egyben a legkorlátozóbb pontja a VII.37. cikkelye, amely kimondja: „A szerzetesrendek és kongregációk által fenntartott iskolák oktatási nyelve a román nyelv.”¹⁴ Mindezek mellett megtalálhatók az 1924-es törvény már bemutatott kisebbségi oktatást beszűkítő rendelkezései is. Ennek alapján a hatóságok hamarosan elkezdtek vizsgálni a tanulók származását, pl. a családnevek alapján, és akit román származásúnak találtak, arra kényszerítették, hogy román nyelvű iskolába iratkozzon át. Különösen nehéz helyzetbe kerültek az izraelita gyermekek, akik számára sok településen nem volt saját felekezeti iskola, és mivel magyarul beszéltek, magyar egyházi iskolába jártak, most pedig átiratkozásra akarták kényszeríteni őket.

Az 1924–1925-ös törvények különböző pontjai már korábban életbe léptek különböző rendeletek formájában, amelyek gyakorlatilag felszámolták az állami kisebbségi oktatást. Az erdélyi történelmi egyházak korán felismerték ezt a folyamatot, és igyekeztek pótolni a megszűnő állami iskolai hálózatot. Ezen a téren a református egyház ért el kiemelkedő eredményt, de a katolikus egyház is több új iskolát alapított. A magyar nyelvű oktatás gyakorlatilag a felekezeti iskolákba szorult vissza. Az 1930/31-es tanévben bárminemű állami segély nélkül 483 református, 297 katolikus, 36 unitárius és 6 evangélikus iskolában 76 255 diák tanult, a magyar tankötelesek 57,6%-a. Olyan magyar lakosságú megyékben, mint Csík és Szatmár, egyetlen állami magyar tannyelvű iskola sem volt.¹⁵

⁹ BUNESCU: *Antologia Legilor Învățământului din România*, 187–200.

¹⁰ BUNESCU: *Antologia Legilor Învățământului din România*, 216.

¹¹ BUNESCU: *Antologia Legilor Învățământului din România*, 217.

¹² BUNESCU: *Antologia Legilor Învățământului din România*, 220.

¹³ ANDRÁS: *Iskola múlt időben*, 41.

¹⁴ BUNESCU: *Antologia Legilor Învățământului din România*, 223.

¹⁵ SZÁSZ: *Erdély története*, 1746.

A kisebbségi oktatás ellehetetlenítését szolgálták olyan intézkedések, mint a tanároktól elvárt, a királynak tett hűség-eskü, a román nyelvtudás, az ún. kultúrzóna bevezetése, az egyházi iskolai vagyron megkurtítása a földreform által, a tanfelügyelőségek állandó ellenőrzései, a nem magyarosan hangzó családnevű gyermekek román iskolába való kényszerítése, vagy a szerzetesrendek által fenntartott iskolákban a román oktatási nyelv bevezetése. Mindezen korlátozó intézkedések mellett a kormányzat igyekezett kapcsolatot fenntartani a püspökökkel, hiszen tudatában volt, hogy ez szükséges a konkordátum megszületéséhez. Törekvése az volt, hogy a katolikus püspöki konferencia keretében a görögkatolikusok javára változtassa meg az arányokat, ami végül is a konkordátummal sikerült, amikor összevonták a nagyváradi és a szatmári római katolikus egyházmegyéket, illetve újabb görögkatolikus püspökségeket hoztak létre.¹⁶

Az állam és a püspökök közti viszony a földreform kapcsán romlott meg leginkább, amikor Glattfelder Gyula temesvári püspök nyíltan kritizálta az állami politikát. Az 1921-es földreformnak nevezett kisajátítás a töredékére csökkentette az egyházi birtokokat, azon belül az egyházi iskolák fenntartását biztosító erdő- és földterületeket. A kisajátítás mértéke ellen még a Szentszék is felemelte szavát.¹⁷ Glattfelder a híveinek írt körlevélben fejezte ki a reform elutasítására vonatkozó felszólítását, amit a kormány és Ferdinánd király az ország és az uralkodó személye elleni lépésként értékelt, ezzel meg is pecsételődött

¹⁶ A Konkordátum II. cikkelye. Vö. NÓDA: 243–244.

¹⁷ Raport al lui Dimitrie C. Pennescu, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar pe lângă Sfântul Scaun, adresat lui I. Gh. Duca, ministru al afacerilor străine al României, privind unele sesisări ale Vaticanului în legătură cu aplicarea reformei agrare față de instituțiile catolice. Vö. BUCUR – PREDĂ: România – Vatican, 12.

a temesvári püspök sorsa. Kezdetben Gasparri államtitkár-bíboros remélte, hogy elsimíthatja az ügyet, ebben volt érdekelt Magyarország is, amelynek külképviselete igyekezett nyomást gyakorolni a Szentszékre is. A király és Brătianu miniszterelnök hajthatatlan volt, így Glattfelder át kellett tegye székhelyét a püspökség magyarországi részére, tulajdonképpen ekkor jött létre a szegedi központú Csanádi Püspökség.¹⁸

A Glattfelder-ügy hullámán a bukaresti kormány megpróbálta Mailáth püspököt is eltávolítani a gyulafehérvári székből, arra hivatkozva, hogy Hirschler József kolozsvári főesperes-kanonokkal együtt részletesen tájékoztatták a magyarországi közvéleményt az erdélyi iskolák nehéz helyzetéről, illetve hogy a Marianumban irredenta oktatás zajlik. A vádak között szerepelt, hogy a kolozsvári katolikus iskolában magyar szélsőségesekké nevelik a zsidó származású gyerekeket.¹⁹ Somsich József szentszéki magyar nagyköveten keresztül Mailáth tájékoztatta Gasparrit az ellene zajló lejáratási kampányról és eltávolítási törekvésekről, válaszában az államtitkár biztosította úgy a gyulafehérvári püspököt, mint a magyar kormányzatot, hogy Bukarest hivatalosan nem kérte, és nem fogja kérni a püspök leváltását.²⁰

¹⁸ ANDRÁS: New Details, 87–98.

¹⁹ GIDÓ: Două decenii, 115.

²⁰ MNL: NAH, K105 Vatikáni követség (Mailáth).

3. A Szentszék és az erdélyi egyházi képviselet

A tárgyalt időszakban XI. Piusz állt a katolikus egyház és a Szentszék élén, akit a konkordátumok pápájának szoktak nevezni, amelyek közül az 1929-ben Olaszországgal aláírt dokumentum a legjelentősebb, mert akkor ténylegesen megalakult Vatikán Városállam. A pápa korábban tapasztalt diplomata volt, így érthető az államközi szerződések iránti nyitottsága.²¹ A kor meghatározó személyisége Pietro Gasparri államtitkárbíboros, aki arra törekedett, hogy a korábbi Habsburg-központú külpolitikát felváltsa a minden jelentős európai országgal kiépítendő viszonyrendszer. Gasparri kimért diplomata volt már XV. Benedek pápa idején is, aki mindig a Szentszék érdekeit tartotta szem előtt, viszont jó viszonyt ápolt a magyar klérussal, különösen Serédi Jusztiniánnal.²² Helyi szinten az egyház politikai képviseletét a nuncius látta el. Romániába Francesco Marmaggi püspököt delegálták, aki a keleti egyházakkal foglalkozó kongregáció tagja volt, ezzel is megalapozva, hogy a román ortodoxiával szimpatizáló képviselet van. A szentszéki diplomáciában a nunciusnak két feladata volt: egyrészt felelt az adott országgal fenntartott diplomáciai kapcsolatokért, másrészt felügyelte a helyi egyház ügyeit. A diplomáciai kapcsolatok alakításában fontos szerepe volt Raymund Netzhammer bukaresti érseknek. A fővárosi érsek legatus natiként részleges diplomáciai hatáskörrel is rendelkezik.²³ A dokumentumok ismeretében Netzhammerről elmondható, hogy minden lehető-

²¹ MAXWELL-STUART: Pápák krónikája, 225.

²² GERGELY: A pápaság története, 334.

²³ FELDKAMP: La diplomazia pontifica da Silvestro I a Giovanni Paolo II, 84.

séget felhasznált az erdélyi katolikusok ügyének napirenden tartására. Az ő visszaemlékezéseiből is kiviláglik, hogy Róma utópikus képet táplált Romániával szemben: sokáig azt gondolták, ha megerősödik a görögkatolikus egyház, akkor az ortodoxok tömegesen fognak áttérni.²⁴ Amíg ez az ideál határozta a Szentszék Romániához fűződő viszonyát, addig minden nemzetiségi ügyet igyekeztek háttérbe szorítani. Amikor 1927 után kiderült, hogy Románia csak a saját politikai törekvéseinek igazolásáért kívánta a konkordátumot, akkor változott a Szentszék álláspontja, és az 1932-es Akkordra úgy tekinthetünk, mint olyan fordulóponton, amikor a Vatikán igyekezett javítani a nemzetiségi katolikusok helyzetét.

Mivel a Rómát közvetlenül foglalkoztató papképzésbe a román állam nem nagyon avatkozott be, a többi oktatási kérdést rendkívül nehéz volt napirendre tűzni a különböző tárgyalásokon, hiszen minden iskola esetében azt tartották fontosnak, hogy az katolikus, a tanítási nyelvet másodlagos jelentőségűnek tekintették. Az erdélyi katolikus képviselet eredményének tekinthetjük, hogy habár korlátozottan, de már a konkordátum is rendelkezett a nemzetiségi katolikus oktatásról.

Az erdélyi katolikusok képviseletét elsősorban a gyulafehérvári püspök, Mailáth Gusztáv Károly látta el, de hozzá társult Glattfelder Gyula temesvári, Széchenyi Miklós nagyváradi és Boromissza Tibor szatmári megyéspüspök. Mégis azt kell megállapítani, az erdélyiek fő képviselője Gyárfás Elemér volt, az Erdélyi Római Katolikus Státus laikus elnöke. Félig viccesen civil püspöknek nevezték, mert tulajdonképpen ő látta el Bukarestben az erdélyi püspökség politikai képviseletét, ugyanakkor közeli barátja és bizalmasa volt Mailáth püspöknek.²⁵

²⁴ NETZHAMMER: *Episcop în România*, 3.

²⁵ HOLLÓ: Gyárfás Elemér, 2016.

Szintén ő vezette az erdélyiek tárgyalócsoportját a római konkordátumtárgyalásokon. Az erdélyi katolikus történetírásban sikeresnek tartják ez utóbbi munkáját, de a Magyar Külügyminisztérium archívumában őrzött nagyköveti jelentésekből kiderül, hogy az erdélyi tárgyalóbizottságnak nem volt ráhatása a konkordátumtárgyalások alakulására.²⁶

Magyarország is igyekezett hatással lenni a Románia és a Szentszék közötti kapcsolatokra; két fontos célt emelhetünk ki: egyrészt az egykori Monarchia jó kapcsolatait a Szentszékkel igyekezett átmenteni maga számára, másrészt a határon túli magyarok érdekeit is szem előtt tartotta. Az első cél annyiban teljesült, hogy a Szentszék nem fogadta el Románia azon követelését, hogy Erdéllyel együtt megkapta volna magyar uralkodók püspökkinevezési jogát. A második cél csak részben teljesült.

4. Iskolaügy a diplomáciai kapcsolatok kontextusában

A két világháború közötti időszakban az erdélyi katolikus iskolák három csoportba sorolhatók: a püspökség és plébániák által fenntartott iskolák, szerzetesrendek által fenntartott iskolák és az Erdélyi Római Katolikus Státus iskolái. Ez utóbbi elsősorban a jelentősebb erdélyi városokban tartott fenn iskolákat, amelyek az oktatás magas színvonaláról voltak híresek. Fenntartásukat a tandíj mellett a Státus erdő- és gazdasági alapjából biztosították, amit az 1921-es földreform alaposan megkurtított. Alapít-

²⁶ MNL: K105 Vatikáni követség (Az erdélyi katolikus küldöttsége Romániában).

ványi intézményekként az állam nem tudta az oktatási nyelvet befolyásolni, ezért a bukaresti törekvések arra irányultak, hogy a Státus jogi helyzetét megváltoztassák vagy úgy, hogy a vezetőtanácsba a görögkatolikusok is bekerüljenek és többségben legyenek, vagy végső esetben a tulajdon államosításával, ahogy azt Onisifor Ghibu követelte. A Státus-iskolák államosításának gondolata Anghelescu részéről is felvetődött az 1924–1925-ös oktatási törvények tárgyalásakor, illetve a Konkordátum-tárgyalások során is. Gyárfás elnöksége idején a Státus felvállalta az iskolák fenntartásának teljes anyagi háttérének biztosítását, hogy elkerüljék az államosítást, viszont a nyilvánossági jog felfüggesztése állandó veszélyt jelentett.²⁷ A fenyegetés valóra válására 1928-ban volt egy kísérlet. Barcza György, a Szentszékhez delegált magyar nagykövet hozta Gasparri tudomására, hogy Anghelescu több egyházi iskolától megvonta a nyilvánossági jogot (vagyis nem indíthattak új osztályokat), az államtitkár azonnal utasította a bukaresti nunciust, hogy tiltakozzon.²⁸ Villani bukaresti magyar nagykövet jelezte Budapest felé, hogy Anghelescu arra hivatkozott, az érintett iskoláknak nem volt megfelelő felszereltsége, de valószínűleg a szülőket akarták elijeszteni azoktól az iskoláktól. Azonban a nunciusi tiltakozás után a rendelkezést visszavonták, mert tartottak egy erősebb nemzetközi tiltakozástól.²⁹ Gasparri is közölte, hogy a nunciusi tiltakozás megtörtént, az inkriminált rendeletet a román kormány visszavonta, amiért Magyarország hivatalos köszönetet mondott a Szentszéknek.³⁰

²⁷ TAMÁSI: Gyárfás Elemér, 159–160.

²⁸ MNL: K105 Vatikáni követség (Erdélyi katolikus kisebbségi iskolák bezárása).

²⁹ MNL: K105 Vatikáni követség (Erdélyi katolikus kisebbségi iskolák bezárása).

³⁰ MNL: K105 Vatikáni követség (Erdélyi katolikus kisebbségi iskolák bezárása).

A konkordátumtárgyalások során a Szentszék hajlott az első javaslat elfogadása felé, vagyis hogy a Státus ne csak az erdélyi római katolikus, hanem minden romániai püspökség közvagyonra és intézménye legyen, végül az 1927-es konkordátum által egy ún. Patrimonium Sacrum jött létre a püspökségek vagyonából, amelynek része lett a Státus is. A magyar kormány is csupán értesülésekkel rendelkezett a tervezet tartalmáról, azok alapján felszólították Balásy Antal nagykövetségi titkárt, hogy tiltakozzon a Szentszéknél. A tiltakozásban szóvá kellett tenni, hogy a Konkordátum nem védi a Státust, az anyanyelvi oktatást, a katolikus egyházat az ortodox támadásokkal szemben. A Patrimonium Sacrum a korábbi magyar vagyonból áll, ezért elfogadhatatlan, hogy annak kezelésében nagyobb szerepet kap a görögkatolikus fél.³¹ A Szentszék belátta, hogy ő lesz a kárvalottja ennek az engedménynek, így az 1932-es Akkordban visszaállították a Státus függetlenségét és az erdélyi püspök kizárólagos felügyelete maradt, ezzel a Státus-iskolák megőrizhették nemzetiségi jellegüket.

A püspöki és plébániai iskolák, beleértve a kiterjedt népiskola-hálózatot, szintén elveszítették gazdasági alapjukat biztosító erdőbirtokok jelentős részét, pl. Csík vármegyében az ilyen erdőbirtokok majd 80%-át sajátították ki a földreform során.³² Az iskolák fenntartása így elsősorban a szülőkre hárult, illetve a városi és községi iskolaszékek nyújtottak támogatást. A Konkordátum és az Akkord biztosította, hogy ezekben az iskolákban a tanítási nyelvet a hívők kérése alapján állapítsák meg, viszont a hatóságok igyekeztek korlátozni a beiratkozók számát, pl. a már említett nem magyar nevű diákok kizárásával, de a

³¹ MNL: K105 Vatikáni Követség (Rendelkezés Balásy nagykövetségi titkárnak).

³² EGYED: A székelyek rövid története a megtelepedéstől 1989-ig, 282.

más felekezetűeket is próbálták eltiltani. Ez utóbbi azért volt problémás, mert a legtöbb felekezetű iskola befogadta azon más felekezetű diákokat, akiknek nem volt saját felekezeti iskolája. Például a legtöbb településen az izraelita diákok katolikus vagy református iskolában tanultak.

A püspöki iskolák esetében megtörtént, hogy Mailáth püspök segítségével közvetlenül vették fel a kapcsolatot Rómával anyagi támogatás reményében. Így történt az említett gyergyószentmiklósi Fogarassy Leánynevelő Intézet bővítésekor is, amelyhez nem kaptak sem román, sem magyar állami támogatást, ezért Szabó György plébános levelét Mailáth lefordította olasz nyelvre, és eljuttatta Rómába. A megkeresés nem maradt válasz nélkül, Pacelli és Ottaviani bíborosok válaszoltak, akik a gazdasági válságra hivatkozva nem tudtak anyagi támogatást küldeni, mégis az iskolabővítés költségelszámolásában megjelenik a Rómából kapott támogatás.³³

Legnehezebb helyzetbe a szerzetesi iskolák kerültek, mert a tanügy-minisztérium rendelete szerint román lett az oktatási nyelv, és a Konkordátum sem tért ki erre az esetre. Az 1925-ös törvény felszínre hozott még egy tisztázatlan kérdést: több egyházi iskola bár szerzetesi vezetés alatt állt, mégis püspökségi tulajdonban voltak, ezért tisztázni kellett a helyzetüket, ha nem akarták az oktatási nyelvet megváltoztatni. Ilyen volt a fentebb említett gyergyószentmiklósi Fogarassy Leánynevelő Intézet is, amelyet a köznyelv zárdának nevezett, illetve a hivatalos levelezésekben is gyakran a szatmári irgalmas nővérek iskolájának nevezték. Az 1925-ös törvény megjelenése utáni tanfelügyelőségi ellenőrzések jegyzőkönyve nemcsak a diákok és alkalmazottak hiányos román nyelvtudását teszik

³³ ANDRÁS: Iskola múlt időben, 52–53.

szóvá,³⁴ hanem mint szerzetesi iskola, minden tantárgyat a hivatalos nyelven kellene tanítsa, ki kellene zárja a nem magyar családnévű és más felekezeti diákokat. Mailáth püspök közbelépésére volt szükség, hogy az iskola vezetése felismerje az iskola státusát fenyegető helyzetet. Felhívta a nővérek figyelmét, hogy az iskolát 1876-ban Fogarasy Mihály alapította, és azt püspökségi tulajdonba rendelte, csupán az oktatást bízta a Páli Szent Vincéről elnevezett szatmári irgalmas nővérekre. Határozottan felszólította az iskola vezetését és a fenntartásban együttműködő Szent Miklós Plébánia előjáróságát, hogy ezután a „Gyergyószentmiklósi Püspöki Leánynevelő Intézet román. kath. elemi és polgári leányiskolája” megnevezést használják,³⁵ ezzel is hangsúlyozva, hogy nem szerzetesi iskoláról van szó.

5. Összegzés

Összegezve azt állapíthatjuk meg, hogy Románia igyekezett saját hatáskörben tartani a felekezeti iskolákra vonatkozó rendelkezéseket, ami ellenkezett az amúgy jó viszonyra törekedő Szentszék szándékával. A két világháború közötti időszak első felében Románia többnyire érvényesíteni tudta akaratát, és korlátozta a nemzetiségi felekezeti iskolák tevékenységét. A Konkordátum aláírása után a Szentszék nagyobb figyelmet szentelt ennek a kérdésnek, és az 1932-es Akkord után igyekezett javítani az erdélyi magyar katolikus iskolák helyzetét.

³⁴ Egy 1926-os tanfelügyelőségi látogatás arra a következtetésre jut, hogy az intézetben folyó román nyelvű oktatás „paródia”, mert a diákok nem értik a kívülről megtanult mondatokat. Vö. CsÁL: F. 442.

³⁵ GYLvt: FLI iratai.

Mailáth püspöknek és Gyárfás Elemérnek kiemelkedő szerepe volt abban, hogy sikerült az erdélyi magyar katolikus oktatás kérdését beemlíteni az államközi diplomáciai tárgyalások napirendi pontjai közé. Habár a Konkordátum nem volt kedvező az erdélyi, romániai római katolikusok számára, a tárgyalásokban való intenzív részvétel lehetővé tette, hogy a hátráltató politikai szándékok ellenére fejlődjön az egyház oktatási hálózata.

Irodalomjegyzék

- ANDRÁS Sz.: *Iskola múlt időben. A gyergyószentmiklósi Fogarassy Leánynevelő Intézet története*, Gyergyószentmiklós 2016.
- ANDRÁS Sz.: New Details Regarding the Expulsion of Bishop Gyula Glattfelder From Romania, in *Studia Theologica Catholica Latina* 61/1 (2016) 87–98.
- BĂRBULESCU, M. – DELETANT, D. – HITCHINS, K. – PAPACOSTEA, Ș. – TEODOR, P.: *Istoria României*, București 2005.
- BUCUR, M. I. – PREDA, D. (red.): *România – Vatican, Relații diplomatice I., 1920 – 1950*, București 2003.
- BUNESCU, Gh.: *Antologia Legilor Învățământului din România*, București 2004.
- CSÍKSZEREDAI ÁLLAMI LEVÉLTÁR (CsÁL): F. 442, *A gyergyószentmiklósi FLI (Sz. 96/1926. 03. 09: Registru de inspectii)*.
- EGYED Á.: *A székelyek rövid története a meglepedéstől 1989-ig*, Csíkszereda 2013.
- FELDKAMP, M. F.: *La diplomazia pontifica da Silvestro I a Giovanni Paolo II. Un profilo*, Milano 1995.
- GERGELY J.: *A pápaság története*, Budapest 1982.
- GIDÓ A.: *Două decenii. Evreii din Cluj în perioada interbelică*, Cluj-Napoca 2014.
- GYULAFEHÉRVÁRI ÉRSEKI LEVÉLTÁR GYERGYÓSZENTMIKLÓSI GYŰJTŐTÁR (GYLvt): *Fogarassy Leánynevelő Intézet (FLI) iratai (2722/1927. 06. 10: Az erdélyi püspök levele Görög Joachimhoz)*.
- Inter Sanctam Sedem et Romaniae Regnum sollemnis conventio, in *AAS*, 21 (1929) 441–456.

- HOLLÓ L. (szerk.): *Gyárfás Elemér, a „civil püspök”*, Budapest – Kolozsvár 2016.
- IONESCU, N.: *Îndreptar ortodox*, București 1957.
- MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR (MNL): *K105 Vatikáni követség, 39. csomó, 1920–1931, R1 (779/pol. 1927. november 8: Az erdélyi katolikus küldöttsége Rómában)*.
- MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR (MNL): *K105 Vatikáni követség, 41. csomó, 1921–1928, RE-3 (Erdélyi ügyek)*.
- MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR (MNL): *NAH, K105 Vatikáni követség, 41. csomó, 1921–1928, RE-3-C (Erdélyi ügyek 1308/pol. 1923. március 12: Mailáth)*.
- MAXWELL-STUART, P. G.: *Pápák krónikája*, Budapest 2007.
- MILO, O.: *România și Sfântul Scaun în a doua jumătate a secolului al XIX-lea*, Teză de doctorat, Cluj-Napoca 2008.
- NEGRUȚI, S.: The Evolution of Religious Structure in Romania since 1859 to the Present Day, in *Revista Română de Statistică – Supliment 6 (2014) 39–47*.
- NETZHAMMER, R.: *Episcop în România, II*, București 2005.
- NÓDA M.: *Biserica romano-catolică din Transilvania în perioada interbelică*, Cluj-Napoca 2008.
- SZÁSZ Z. (szerk.): *Erdély története, III*, Budapest 1986.
- Sz. n.: *Origini e natura*, <https://www.vaticanstate.va/it/stato-governo/note-general/origini-natura.html> (2022. 03. 10).
- TÓTH I. Z.: *Az erdélyi nacionalizmus kialakulása*, in DEÉR J. – GÁLDI L., *Magyarok és románok, II*, Budapest 1943.